

“प्रतिसर्गे त मृत्पिण्डं हेमपिण्डं वा घटकुण्डलसङ्कु-
टादयो विशन्तोऽव्यक्तीभवन्ति तत्कारणरूपमेवाभि-
व्यक्तं कार्यं ममेष्ट्याव्यक्तम् भवति । एवं पृथिव्यादयस्त-
न्मात्राणि विशन्तः स्थापेक्षया तन्मात्राण्यव्यक्तयन्ति एवं
तन्मात्राण्यहङ्कारं विशन्ति अहङ्कारमव्यक्तयन्ति एव-
महङ्कारो महान्तमाविशन्महान्तमव्यक्तयति महान् प्र-
कृतिं स्वकारणं विशन् प्रकृतिमव्यक्तयति प्रकृतेरनु न
कश्चिद्विशेष इति सा सर्वकार्याणामव्यक्तमेव” सा०त०को०
प्रतिसर्ग्यं पु० प्रतिबरे भवः यत् । रूढभेदे यजु० १६।११
प्रतिसव्य न० प्रतिगतं सव्यं वामं येन प्रा०ब० । १प्रतिक्रमे
२विरुद्धाचारिण्यु जटा० ।

प्रतिसाम्बानिक पु० सम्बानं प्रयोजनमस्य ठक् प्रतिकूपः
साम्बानिकः प्रा०ब० । मागधे स्तुतिपाठके शब्दरत्ना० ।
प्रतिसाम वीणसायाम् अव्ययी० कच् सभा० । प्रत्येकसामानि
प्रतिसारण लि० प्रतिसारयति प्रति+हृ-णिच् ल्यु । १अप-
सारके २दूरीकारके । भावे ल्युट् । २दूरीकरणे । करणे
ल्युट् । सुश्रुतेऽक्ते २अग्निकार्यभेदे । बलवतिन्दुविच्छेदा प्र-
तिसारणानीति दहनविशेषाः । प्रवर्णिकित्वाङ्गे २उप-
क्रमभेदे “माषादूर्ध्वं” ततस्तेन कृष्णमात्रेणैवेदुप्रणम् ।
कुक्कुटाण्डकपालानि कतकं मधुकं वसम् । तथा
सुसुद्रमण्डूकी मणिकर्णम् दापयेत् । गुटिकाभूतपि-
टास्ता व्रणानां प्रतिसारणम्” सुश्रुतः । प्रतिसारणं
व्रणस्य संस्थानात् स्थानान्तरनयनम् इत्यर्थः “दन्तजि-
ह्वास्रखानां यस्म्यर्थकल्पावच्छेदकैः । शनेर्धर्षणमकुल्या
तदुक्तं प्रतिसारणम् । देरस्य सुखदोगेभ्यः सुखशोधं
तथा तेषाम् । अरुचिं दन्तपीडाञ्च निहन्ति प्रतिसार-
णम् । ह्रीने जायकफोत्कृष्टावरसंज्ञानमेव च । अति-
योगान् सुखे पाकः शोषस्तृष्णा वमिः कृमयः” भावप्र०
उक्ते ४दन्तधर्षणभेदे ।

प्रतिसारणीय लि० प्रति+हृ-णिच्-कर्मणि अनीयर् ।
स्थानान्तरनयनीये सुश्रुतेऽक्ते चारपाकविधिभेदे
“य द्विविधः प्रतिसारणीयः पानीयश्च । तत्र प्रतिसार-
णीयः कुष्ठकिटिभट्टु किलासमण्डलभगन्द्रावुदुष्टव्रण-
नाडीचर्मकीलितबकालकन्यक्कमयकवाद्यविद्रुधिमि-
विषाणैः सुपटिगृते” ।

प्रतिसारिन् लि० प्रतीपं सरति हृ-णिच्-णिनि । १प्रतीप-
गामिनि २नीचगामिनि स्त्रियां ङीप् । भा०ब० ५।१४०।

प्रतिसीरा स्त्री प्रतिसिनीति सीयते वा प्रातः+वि-रक्

दीर्घे । जवनिकायाम् (परदा) अमरकोषः ।
प्रतिसूर्य्यं पुं स्त्री० प्रतिकूपः सूर्य्यः प्रा०ब० । १लकणासे त्रिका० ।
२द्वितीयसूर्य्यमाहुर्भावनरूपे आन्तरीक्षोत्पातभेदे च ।
स्वार्थे क । तत्प्राये तच्छुभाशुभकथनं इ०ब० १७४० यथा
“प्रतिसूर्य्यकः प्रशस्तो दिवसलक्ष्यवर्षप्रभः स्निग्धः ।
नैर्दूर्य्यनिभः स्वच्छः शुक्लश्च ज्येष्ठसोमिभ्यः । पीतो व्याधिं
जनयत्यथोकूपश्च यस्त्वकीपाय । प्रतिसूर्याणां नावा-
दस्य भयातङ्गमृष्टहन्ती । दिवसकतः प्रतिसूर्य्यो जल-
दुदग्दक्षिणे स्थितोऽनिलकृत् । उभयस्यः सविबभवं
नृपसुपरि निहन्त्यधो जनका” ।

प्रतिसृष्ट लि० प्रति+सृज-कर्मणि क्तं । १प्रेरिते २प्रत्याख्याते
न भेदि० । ३मत्ते धरणिः । [हिंस्रवज्रासु राजनि० ।
प्रतिसीमा स्त्री प्रतिकृपा सीमः सीमवल्ली बस्याः प्रा०ब० । स-
प्रतिस्कन्ध पु० १कुमारारुचरभेदे भा०ब० ४६५० । २नियम-
सम्यक्भेदे पु० “परिष्कृष्टं फलं यत्नं प्रतिस्कन्धेन
दीयते । स्कन्धोपनेयं तं प्राहुः सन्धिं सन्धिषिदो जनाः”
कामन्द० ।

प्रतिस्त्री स्त्री प्रतिकृपा स्त्री प्रा०ब० । १परमाख्याम् आभि-
सृष्ट्ये अव्य० । २स्त्रिया आभिषृष्ट्ये अव्य० । “उपसन्त्यते
य हिङ्कारोन्नयते य प्रस्तावः स्त्रिया सह येते य उद्गीयः
प्रतिस्त्रि सह येते य प्रतिहारः कार्यं गच्छति तद्विधनं
पारं गच्छति तद्विधनमेतत् वामदेव्यं मिथुने प्रोतम्”
जा०उ० । “प्रातास्त्रययनसु स्त्रियोऽभिषृष्टाभावेन शय-
नम् । सहशयनमेकपर्य्यङ्गे शयनम्” भा० ।

प्रतिस्पर्द्धा स्त्री प्रति+स्पर्द्धा-भावे क्ङ् । प्रतिकृपास्पर्द्धायां
प्रतिकृपायाम् शब्दरत्ना० ।

प्रतिस्यश् पु० प्रतिकूपः स्यश्च । प्रतिकृते
प्रतिस्रोतस् न० प्रतीपं स्रोतः प्रा०ब० । स्रोतस्रोतस्यप्रतिकृते
प्रतिस्रर पु० प्रति+सृ-शब्दोपतापयोः भावे आधारे वा
अप् । १प्रतिशब्दे २उपतापाधारे आदितात् अग्निस-
न्पादनसाधने शुष्कगोमयादौ च । तत्प्रकारः निरुक्ते
उक्तः यथा “उदीक्षि प्रथमसमाहृत आदित्ये कथं
वा सपिं वा परिगृह्य प्रतिस्ररे बलं शुष्कगोमयं
संसर्गयन्धारयति तत्पदीयते सोऽयमेव संपद्यते” ।
प्रतिस्ररे उपतापाधारे सूर्य्यकिरणसम्पर्कस्थाने इत्यर्थः ।

प्रतिहत लि० प्रति+हन-क्त । १हिंसे २हने ३निरासे
४प्रतिस्खलिते च भेदि० । भावे क्तं । १निरासे न०अमरः ।
प्रतिहति स्त्री प्रति+हन-भावे क्तिन् । १प्रतिघाते आहत-